

УДК 332.1:339.92

В. В. Гоблик,

к. філос. н., старший науковий співробітник, Інститут регіональних досліджень НАН України

ІНВЕСТИЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В МЕЖАХ ТРАНСКОРДОННИХ РЕГІОНІВ, СФОРМОВАНИХ НА КОРДОНІ УКРАЇНИ З ЄС

V. V. Hoblik,

candidate in Philosophy Sciences, Senior Research a Associate,

Institute of Regional Research, National Academy of Sciences of Ukraine

INVESTMENT AND ECONOMIC COOPERATION WITHIN THE BORDERING REGIONS OF UKRAINE AND THE EU

У статті аналізується можливість використання досвіду та сучасних механізмів міжнародної регіональної інтеграції в межах транскордонних регіонів, сформованих за участю прикордонних територій України та держав-членів ЄС.

This paper examines the possibility of implementation of practices and modern mechanisms of international regional integration within the bordering regions of Ukraine and EU Member States.

Ключові слова: транскордонні регіони, зовнішньоекономічна діяльність, транскордонне співробітництво, Європейський Союз, інвестиції, інвестиційний клімат.

Key words: cross-border regions, foreign economic activities, cross-border cooperation, the European Union, investments, investment climate.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Дослідження проблематики формування та розвитку зовнішньоекономічних зв'язків у межах транскордонних регіонів, сформованих за участю прикордонних територій України та держав-членів ЄС, виступає важливим засобом адаптації на вітчизняний ґрунт передового досвіду та сучасних механізмів міжнародної регіональної інтеграції. Активізація зовнішньоекономічних зв'язків українських регіонів з регіонами-партнерами з країн ЄС у контексті розвитку транскордонної співпраці має значні позитивні наслідки як для вказаних регіонів, так і для України загалом.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Суттєвий вклад в дослідження проблематики транскордонного співробітництва, ефективності функціонування транскордонних регіонів внесли роботи вітчизняних науковців, зокрема,

П. Беленького, В. Борщевського, М. Долішнього, Ю. Макогона, Є. Матвеева, В. Мікловди, Н. Мікули, О. Мілашовської, С. Слави та інших.

МЕТА СТАТТІ

Метою дослідження є вивчення та можливість використання досвіду країн ЄС для подальшої активізації інвестиційно-економічного співробітництва у процесі формування та розвитку українсько-польського, українсько-словацького, українсько-угорського та українсько-румунського транскордонних регіонів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Транскордонне співробітництво виступає важливою складовою частиною сучасної концепції європейської інтеграції, його економічні, інституційні та міжнародно-правові засади найбільш вдалими й опрацьованими з теоретичної та практичної точок зору є саме в країнах ЄС, де укорінені глибокі традиції регіоналізму. Тому

досвід ЄС має велике значення для інших держав, у тому числі й для України.

Дослідження проблематики формування та розвитку зовнішньоекономічних зв'язків у межах транскордонних регіонів, сформованих за участю прикордонних територій України та держав-членів ЄС, виступає важливим засобом адаптації на вітчизняний ґрунт передового досвіду та сучасних механізмів міжнародної регіональної інтеграції.

Інвестиційна політика ЄС, незважаючи на свою універсальність та інституційну довершеність, впливає на розвиток зовнішньоекономічних зв'язків у кожному із транскордонних регіонів, сформованих на кордоні між Україною та ЄС, неоднаково. Її дія трансформується через низку суспільно-економічних та інституційних "фільтрів", кожен з яких формується під впливом місцевих традицій, господарської культури та економічної еволюції кожного з регіонів-учасників.

Наприклад, із часу вступу до ЄС кількість процедур реєстрації бізнесу в Словаччині скоротилася майже вдвічі (було скасовано 4 процедури реєстрації), в Угорщині — з 6 до 4. Це дозволило скоротити час реєстрації в Угорщині в 10 разів (процедури тепер займають не 52, а 5 днів), у Словаччині було зменшено кількість часу, необхідного для реєстрації нової компанії, з 103 до 16 днів, у Румунії в три рази (до 19 днів). В Угорщині запроваджено електронну процедуру реєстрації компаній, що дозволило скоротити час оформлення нового підприємства з 38 до 16 днів, а також зменшити витрати. У Польщі у 2004 р. було скасовано більше 600 обов'язкових ліцензій та дозволів на національному та муніципальному рівнях. Як видно, певні відмінності між цими державами щодо розвитку інвестиційного клімату існували як до підготовки ними до членства в ЄС, так і мають місце після входження до цього об'єднання.

До того ж, у кожного з прикордонних регіонів цих держав є своя специфіка роботи як з іноземними інвесторами, так і з українськими партнерами, пов'язана з особливостями використання та нарощування природно-ресурсного й економічного потенціалу, історичними традиціями співпраці, розвитком двосторонніх господарських та суспільних зв'язків тощо.

З українського боку також існують суттєві відмінності у регіональних передумовах розвитку інвестиційно-економічного співробітництва у межах кожного з транскордонних регіонів, сформованих на кордоні з ЄС. Так, якщо Львівська область є переважно промисловою і має спільні кордони лише з Польщею, східні воєводства якої не надто промислово розвинені на тлі інших регіонів цієї країни, то Волинська область володіє значним аграрним потенціалом, що створює добрі умови для реалізації в межах

українсько-польського транскордонного регіону низки інвестиційних проектів у сфері сільськогосподарського виробництва та переробки сільгосппродукції. Водночас, Волинь входить до складу транскордонного регіону також із Білоруссю, що дозволяє їй диверсифікувати власну транскордонну діяльність, у тому числі і щодо розвитку інвестиційно-економічного співробітництва, на відміну від Львівщини. Натомість Львівська область може розвивати в межах українсько-польського транскордонного регіону спільні науково-освітні кластери разом із Підкарпатським і Люблінським воєводствами, реалізуючи на цій основі відповідні інвестиційні проекти.

На відміну від Львівщини і Волині, Закарпатська область входить до складу відразу всіх чотирьох транскордонних регіонів, сформованих на кордоні між Україною та ЄС. Це, з одного боку, дозволяє їй використовувати синергетичні ефекти від поліпшення інвестиційного клімату під впливом економічної та регіональної політики ЄС, а з іншого, ставить проблему вибору інвестиційних пріоритетів при роботі в межах кожного з транскордонних регіонів, до складу яких вона входить. До того ж, історичні традиції та налагоджені господарські зв'язки закарпатських підприємців у словацько-українському та угорсько-українському транскордонних регіонах дещо послаблюють розвиток інвестиційно-економічної співпраці області в українсько-польському та українсько-румунському транскордонних регіонах. Відтак основні акценти в посиленні інвестиційної активності в останньому зміщуються в бік Івано-Франківської та Чернівецької областей.

Важливим чинником активізації зовнішньоекономічних зв'язків у транскордонних регіонах, сформованих за участю прикордонних областей України, в контексті використання переваг, що їх надає реалізація інвестиційної політики ЄС, є діяльність єврорегіонів, які виступають дієвим важелем поліпшення інвестиційного клімату та налагодження ділових стосунків у транскордонному співробітництві. У цьому контексті українсько-румунський транскордонний регіон має додаткові переваги, оскільки транскордонна співпраця в ньому розгортається одразу в межах двох єврорегіонів: "Карпати" і "Верхній Прут".

Вітчизняні науковці відзначають, що нині в царині інвестиційної політики перед країнами ЄС, прикордонні території яких формують із сусідніми областями України відповідні транскордонні регіони, постає складний комплекс проблем, зв'язаних із подальшим ходом структурно-технологічних перетворень. Стає зрозуміло, що на зміну стихійному характеру цього процесу поступово повинна прийти чітко вивірена стратегія національного промислового й інвестиційно-інноваційного розвитку, пов'язана з проголо-

шеним ЄС курсом на перетворення Європи в найбільш конкурентоздатний регіон на основі переходу до економіки, що базується на знаннях. Розробка такої стратегії особливо важлива з огляду на посилення конкуренції за інвестиційні ресурси в сучасних умовах. І якщо не буде здійснено серйозних кроків у цьому напрямі, а також не буде створене середовище для асиміляції технологій, що забезпечують модернізацію виробництва і випуск конкурентоздатної продукції, в тому числі на рівні транскордонних регіонів, то східноєвропейські країни приречуть себе на перманентне відставання і технологічну залежність від економічно розвинутих країн.

Так, з погляду подальшої активізації інвестиційно-економічного співробітництва у межах українсько-польського транскордонного регіону на засадах інноваційного розвитку, першочергового значення набуває адаптація регуляторної політики та інституційного середовища, сформованого у прикордонних областях України до тих стандартів інвестиційного клімату, яких свого часу досягнула Польща.

Сьогодні у цій країні іноземним інвесторам пропонується значна кількість стимулів для виходу на польський ринок. Насамперед, це стоєть збільшення від податку на дохід та нерухомість у спеціальних економічних зонах, надання інвестиційних грантів у сумі до 50% від обсягів інвестування (для малих і середніх підприємств — до 70%), грантів на дослідницькі роботи, захист навколишнього середовища та створення відновлювальних джерел енергії, розвиток персоналу, включаючи організацію та проведення тренінгів, формування сучасних логістичних систем, на створення нових робочих місць (до 5000 євро на одного працівника), продаж інвесторам за пільговими цінами об'єктів незавершеного будівництва та земель, що перебувають у державній власності і не використовуються, часткове погашення комерційних боргів банківським установам, якщо кредитні ресурси використовувалися для закупівлі технологій тощо.

Програма сусідства "Україна-Польща-Білорусь" на 2007—2013 роки, яка визначає пріоритети економічної та інвестиційної політики ЄС щодо розвитку зовнішньоекономічних зв'язків у польсько-українському транскордонному регіоні, виділяє чотири основні пріоритети: зростання конкурентоспроможності прикордонних регіонів, покращення якості життя, секторальне співробітництво щодо ініціатив місцевих громад, а також технічну допомогу. При цьому інвестиційно-економічні аспекти співробітництва між прикордонними областями України та сусідніми польськими воєводствами найбільш цілісно охоплені у першому пріоритеті, який включає три основні напрями: покращення умов для розвитку підприємництва, розвиток туризму та покращен-

ня інфраструктурного доступу до прикордонних територій.

Крім того, перспективними напрямами розвитку інвестиційного співробітництва між українськими та польськими підприємцями у межах українсько-польського транскордонного регіону є сільське господарство та переробна промисловість, сфера інформаційних технологій, наука й освіта, медичні послуги тощо.

Адже після вступу Польщі до ЄС, місцевий бізнес відчув помітні зрушення на краще, особливо в інвестиційній площині. Особливо задоволеними були фермери, оскільки вони, як виявилось на певному етапі, отримали найбільше дивідендів. Так, для них відкрилася можливість отримувати щорічно неоподатковуваних 500 євро за кожен гектар оброблюваної землі. 75% сільських жителів цим скористалися. При купівлі трактора чи комбайна встановлена державою дотація становить 50% вартості техніки. Тепер набувають чинності гранти, які дозволяють відшкодувати до 75% вартості машин. Значна увага приділяється екологічним проблемам, лісопосадкам, санітарним і ветеринарним умовам. За виконання відповідних умов передбачається виплата дотаційних коштів. Крім того, можна отримати на розвиток господарства кредити під дуже малі відсотки — 1—2% річних. Причому багато хто працює за такою схемою: 50% від суми, закладеної до кошторису, отримують як дотацію на розвиток за якоюсь із програм, а 50% беруть у банку як кредит.

Значний вплив на поліпшення інвестиційного клімату в Польщі та її регіонах мало проведення адміністративно-територіальної реформи, здійсненої на основі засадничих принципів регіональної політики ЄС і спрямованої на підвищення ролі місцевого самоврядування в економічній політиці регіонів. Як наслідок, на рівні воєводств, повітів та гмін відбулася суттєва активізація роботи з іноземними інвесторами, більшість із яких вкладали кошти в польську економіку саме за ініціативи та при значній інформаційній підтримці місцевих самоврядних інституцій.

Цей польський досвід може бути ефективно використаним в українсько-польському транскордонному регіоні з метою формування сприятливого інвестиційного клімату для залучення іноземних інвестицій із розвинутих країн ЄС, а також для поширення інвестиційно-економічного співробітництва між українськими та польськими підприємцями в межах цього транскордонного регіону.

Таким же чином можна адаптувати на вітчизняний ґрунт і досвід формування сприятливого інвестиційного клімату у Словаччині. Зокрема, в межах українсько-словацького транскордонного регіону на Закарпатську область варто поширювати ті механізми роботи з іноземними інвесторами, які свого часу пройшли успішну апроба-

цію у Словацькій республіці, особливо в умовах підготовки до вступу та на першому етапі членства в ЄС.

У цей період Словаччина зробила ставку на водолікувальний туризм — у районі Татрів розташовані аж три сучасні аквапарки, а недалеко знаходиться Бешенова — відомий словацький геотермальний курорт. Ринковий успіх словацьких геотермальних аквапарків підказує, в якому напрямі має розвиватися туристичний бізнес Закарпаття та інших туристичних центрів України. Достатньо прогресивною та вартою наслідування виявилася Словацька податкова реформа: було введено єдину податкову ставку в розмірі 19 % на прибутки фізичних та юридичних осіб, окрім того, ставку ПДВ також зафіксували на рівні 19 %. Усі ці кроки разом з довірою іноземних інвесторів до словацького уряду призвели до того, що іноземний капітал прийшов у країну, зокрема в автомобільну промисловість. Це сприяло активному розвитку економіки. Як наслідок Словаччина зайняла одне з перших місць серед автовиробників за кількістю автомобілів, що виробляються на тисячу жителів. У конкуренції за іноземного інвестора з іншими країнами регіону — вона перемогла завдяки відносно невеликій бюрократії, наявності непоганої інфраструктури та кваліфікованої, але відносно дешевої робочої сили. Чималу роль відіграло також державне сприяння з боку словацького уряду (звільнення інвесторів від частини податків, прискорення реєстраційних процедур, розвиток інфраструктури та державні гарантії). Водночас слід відзначити, що східні Пряшівський та Кошицький краї, що входять до українсько-словацького транскордонного регіону, залишаються недоінвестованими, з великою кількістю соціальних проблем та 20—30 % безробітних. Рівень життя там не набагато кращий (а іноді гірший), ніж у Закарпатті, що створює додаткові стимули для залучення в цей регіон передового досвіду роботи з іноземними інвесторами, свого часу успішно апробованого в інших регіонах Словаччини.

До пріоритетних напрямів удосконалення інвестиційного клімату в українсько-угорському транскордонному регіоні на основі використання механізмів залучення іноземних інвестицій в економіку Угорщини, які використовувалися цією країною під час її підготовки до вступу та членства в ЄС, слід насамперед відзначити розвиток інфраструктури та специфіку роботи з іноземними інвесторами, особливо у сфері послуг.

Угорщина — одна з небагатьох країн Східної Європи, в якій створений максимально сприятливий клімат для залучення іноземних інвестицій як у виробничу, так і в невиробничу сферу. Ця країна викликає посилені інтереси з боку транснаціональних корпорацій, які утворюють внутрішньофірмові структури, що використовуються

в міжнародному податковому плануванні. Популярність цієї країни серед представників міжнародного бізнесу залишається доволі стійкою, і їх не відлякує навіть відносно висока стандартна в Угорщині ставка у 23 % податку з розподіленого прибутку. У багатьох випадках вона знижується до 0 %. Податкове законодавство цієї країни стимулює діяльність офшорних холдингових, фінансових і ліцензійних компаній, що відкриває широкі перспективи використання угорських юрисдикцій для корпоративного міжнародного планування.

Цікавим є також досвід роботи з іноземними інвесторами Румунії, яка вступила до ЄС найпізніше з-поміж усіх сусідніх з Україною держав, які формують транскордонні регіони на західному кордоні нашої країни. У цій країні іноземні інвестори на тривалий час звільняються від сплати податків і мита на товари, що є капітальними внесками в натуральній формі, а також від мита на імпортовану сировину. Залежно від виду діяльності інвестори також звільняються від сплати податків на прибуток на строк від двох до п'яти років, а на інвестиції, які стимулюють зростання експорту, створюють нові робочі місця або розвивають нові технології, можливі подальші значні податкові знижки. За даними опитувань, Румунія продовжує займати одне з чільних місць серед країн Центральної та Східної Європи за привабливістю для іноземних інвесторів, однак, внаслідок стрімкого зростання інвестиційної активності та посилення міграції трудових ресурсів після вступу до ЄС румунська економіка стикається з дефіцитом кваліфікованої робочої сили. Разом з тим, економічна політика уряду сьогодні орієнтована на підвищення якості людського капіталу в розрахунок на запровадження протилежної тенденції: зростання інвестиційної активності провідних європейських компаній на румунському ринку, супроводжуване цим збільшення заробітної платні в країні, і, як наслідок, повернення значної частини трудових мігрантів та подальша активізація підприємницької діяльності в країні.

Це створює додаткові можливості для розвитку інвестиційного співробітництва у межах українсько-румунського транскордонного регіону, оскільки дозволяє використовувати досвід та потенціал північно-східних регіонів Румунії в реалізації спільних інвестиційних проектів у Закарпатській, Івано-Франківській та Чернівецькій областях України, включаючи переорієнтацію на ці території інвестиційної активності потужних європейських компаній, які просувають свою діяльність з Румунії у східному керунку.

Особливо це стосується реалізації інвестиційних проектів у сфері сільського господарства й агропродовольчого виробництва. Адже в Румунії існує розвинена система державної підтримки сільського господарства, яка стимулює залучен-

ня іноземних інвестицій в аграрний сектор, а в Україні наявний значний потенціал розвитку цієї сфери економіки. Зокрема, в Румунії середньорічна сума іноземних інвестицій у сільське господарство на початку XXI ст. становила 48,5 млн дол. США, у тому числі на 1 га — 3,3 дол. США. При цьому державна підтримка на 1 га сільськогосподарських угідь становила 12,2 євро, а державна підтримка на 1 працівника галузі — 50 євро.

Узагальнення досвіду країн ЄС, прикордонні території яких входять до складу спільних з українськими західними областями транскордонних регіонів, дозволяє також визначити низку спеціальних інститутів розвитку територій, які суттєво сприяють поліпшенню інвестиційного клімату та розвитку зовнішньоекономічних зв'язків у межах цих транскордонних регіонів. Насамперед це стосується діяльності асоціацій муніципалітетів, агенцій регіонального розвитку та європейської інтеграції, торгово-комерційних, торгово-промислових і промислових палат, технополісів, бізнес-інкубаторів, інноваційно-інвестиційних центрів, регіональних фінансових компаній, консалтингових фірм, асоціацій експертів, профспілкових об'єднань, організацій зі працевлаштування населення, центрів поширення нових технологій, венчурних, гарантійних і благодійних фондів, комунальних фондів, навчально-освітніх закладів та їхніх дослідницьких підрозділів, регіональних наукових центрів тощо.

Крім того, слід відмітити важливість використання у транскордонних регіонах досвіду нових форм транскордонного співробітництва, які є важливим елементом реалізації принципів інвестиційної політики ЄС у відповідних регіонах. Зокрема, у цьому контексті слід акцентувати увагу на функціонуванні транскордонних промислових зон і технологічних парків, транскордонних партнерств, транскордонних кластерів, євро-регіонів тощо. Кожен із зазначених інститутів дозволяє вирішувати низку проблем, пов'язаних із залученням іноземних інвестицій та формуванням сприятливого інвестиційного клімату в межах транскордонного регіону. Це стосується як підвищення ефективності міжсекторної співпраці (включаючи співпрацю між органами державної влади та місцевого самоврядування, підприємницькими структурами різних галузей регіональних економічних комплексів, представниками громадських організацій регіону), так і гармонізації стосунків між суміжними регіонами сусідніх держав (а також різними адміністративно-територіальними одиницями однієї держави, представленими в межах єдиного транскордонного регіону).

ВИСНОВКИ

Таким чином, поглиблення інвестиційно-економічного співробітництва у межах транскордонних регіонів, сформованих на кордоні між Украї-

ною та ЄС, будучи орієнтованим на довготермінову, стратегічну перспективу, має опиратися не лише на інвестиційну політику ЄС, але й на розробку окремих програм економічного розвитку для кожного із транскордонних регіонів. Ці програми повинні, поряд з іншим, передбачати заходи з поліпшення інвестиційного клімату в межах відповідного транскордонного регіону, в тому числі — на основі розробки спільних інвестиційних пропозицій та реалізації спільних інвестиційних проектів за участю представників підприємницького середовища прикордонних територій кожної із сусідніх держав.

Література:

1. Динаміка інвестиційного клімату країн Східної Європи — досвід для України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/June2009/01.htm>
  2. Захарін С.В. Міжнародний досвід регулювання інвестиційної та інноваційної діяльності й можливості його використання в Україні / С.В. Захарін [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://vlp.com.ua/node/800/>
  3. Investment climate in Poland [Internet resource] / Polish Information and Foreign Investment Agency Invest in Poland Official Website. — Available from: www.paiz.gov.pl/files/?id_plik=-15298
  4. Буглай Н.М. Польща та Україна в Європейській політиці сусідства / Н.М. Буглай [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2010_42/.../I15_doc.pdf
  5. Фінансово-економічні результати входження Польщі до Європейського Союзу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pidruchniki.ws/14980727/finansi/finansovo-ekonomichni_rezultati_vhodzhennya_polschi_uyevropeyskogo_soyuzu#932
  6. Результати реформування фінансової системи Словаччини [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pidruchniki.ws/12191010/finansi/rezultati_reformuvannya_finansovoyi_sistemi_slovachchini#406
  7. Інвестиційна привабливість фінансової системи Угорщини [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pidruchniki.ws/15010922/finansi/nedoliki_zavdannya_reformuvannya_pensiynoyi_sistemi_ugorschini#420
  8. Специфіка інвестиційної діяльності в Румунії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pidruchniki.ws/18991009/finansi/spetsifika_investitsiynoyi_diyalnosti_rumuniyi#688
  9. Лендбел М. Нові інституційні механізми регіонального розвитку в Європі / М. Лендбел // Регіональні студії. Випуск 1. "Державне управління". — С. 18—28.
- Стаття надійшла до редакції 07.05.2013 р.